

Riigikogu otsuse „Kaitseväe kasutamine Eesti riigi rahvusvaheliste kohustuste täitmisel Ühendkuningriigi ühendekspeditsiooniväe koosseisus“ eelnõu seletuskiri

Sissejuhatus

Käesolev Riigikogu otsuse eelnõu võimaldab panustada kuni 24 kaitseväelasega Ühendkuningriigi ühendekspeditsiooniväe (Joint Expeditionary Force – JEF) koosseisu. Eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kaitseministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik Pearu Pirsko (pearu.pirsko@kaitseministeerium.ee) ning vastutav jurist on Kristel Urke (kristel.urke@kaitseministeerium.ee). Eelnõu seletuskirja on keeleliselt toimetanud Luisa Tölkebüroo eesti keele toimetaja Tiina Alekõrs (tiina@luisa.ee).

Ühendekspeditsioonivägi

JEF on Ühendkuningriigi 2018. aastal algatatud ja juhitud tahtekoalitsioon, milles on praegu kümme liiget – Eesti, Holland, Leedu, Läti, Norra, Taani, Soome, Rootsi, Island ja Ühendkuningriik. JEF-i kaitsekoostööformaadi moodustavad sarnaselt mõtlevad riigid, mis on üldjuhul valmis kiiresti ja paindlikult panustama operatsioonidesse alates humanitaarkriisidest kuni konventsionaalse sõjapidamiseni. JEF suudab tegutseda iseseisvalt, mõne muu suurema sõjalise üksuse või NATO koosseisus. JEF-i kasutamine on paindlik – tegevusi ja operatsioone saavad algatada ning nendel osaleda kas kõik või mõned liikmesriigid Ühendkuningriigi juhtimisel. Liikmesriikide ühise otsuse alusel on JEF-i fookuses julgeoleku tagamine Läänemere piirkonnas, Kaug-Põhjas ja Atlandi ookeani piirkonnas, tugevdades seeläbi otseselt kaitse- ja heidutushoiakut Balti riikides.

Ühendkuningriik näeb JEF-i olulisima ülesandena olla kiire reageerija konflikti korral Põhja-Euroopas ja Balti riikides. Samas võivad Eesti kaitseväelased JEF-i koosseisus tegutseda ka laiemalt üle maailma. JEF-i koostegutsemisvõime parandamise ning kaitse- ja heidutushoiaku tugevdamise üks olulisi komponente Läänemere piirkonnas on õppused ja operatsioonid, millest suurimad on olnud näiteks operatsioon Expone Läänemerel 2021. aasta märtsis, õppus Joint Protector 2021. aasta septembris Rootsis ja 2022. aasta septembris Taanis ning õppus ASGARD 2023. aasta juunis Islandil. 2024. aasta novembris toimub Lätis õppus Joint Protector. Samuti käivitati 2023. aasta lõpus ühendekspeditsiooniväe tegevusena JEF-i sõjaline tegevusvariant (Joint Response Option – JRO), et kaitsta kriitilist meretaristut ja tugevdada heidutust, ning Läänemerele, Põhjamerele ja Taani väinadesse lähetati patrull-laevad, fregatid, merepatrull-lennukid, helikopterid ja miinijahtijad.

Seoses 24. veebruaril 2022 alanud Venemaa täiemahulise agressiooniga Ukraina vastu hoogustus JEF-i tegevus nii poliitilisel kui ka sõjalisel tasandil, mis on väljendunud mitmetes valitsusjuhtide ja kaitseministrite kohtumistes. JEF-i valitsusjuhid ja kaitseministrid on üksmeelselt mõistnud hukka Venemaa kallaletungi Ukrainale ning arutanud sõja mõjusid Euroopa julgeolekuarhitektuurile ja regiooni julgeolekule, Ukraina sõjalist ja mittesõjalist toetamist ning

Läänemere kriitilise meretaristu kaitset ja valmisolekut tugevdada võitlust hübriidohtude vastu. 2024. aasta lõpus võõrustab Eesti JEF-i liidrite kohtumist Tallinnas.

Eesti panus

Koostöö JEF-i raames on Eestile oluline, sest JEF-i strateegiline fookus on julgeoleku tagamisel ning kaitse- ja heidutushoiaku tugevdamisel Läänemere piirkonnas, Kaug-Põhjas ja Põhja-Atlandi regioonis. Samuti on osalemine JEF-is Eesti jaoks loomulik jätk heale ja pikaajalisele kahepoolsele poliitilisele ning sõjalisele koostööle Eesti strateegilise liitlase Ühendkuningriigiga. Koostöö põhineb aastatepikkusel vahetul sõjalisel koostööl operatsioonidel Afganistanis ning seda kinnitab Ühendkuningriigi märgiline sõjaline kohalolek Eestis NATO lahingugrupi raamriigina. Lisaks on Ühendkuningriik otsustanud määrata kriisi- ja sõjaohu korral (ja rahuajal õppusteks) Eestisse siirmiseks täiendava brigaadi, mis kuulub Eesti diviisi koosseisu. Samuti võimaldab JEF süvendada kaitsekoostööd mitme teise Eestile olulise liitlase ja partneriga, kes tahtekoalitsioonis osalevad. Kaitseväge pakub JEF operatsiooni- ja väljaõppealast väljundit, mida toetavad välja töötatud JEF-i sõjalised tegevusvariandid.

2025. aastaks taotleme Riigikogult mandaati panustamise jätkamiseks sarnaselt eelnevate aastatega kokku kuni 24 kaitseväelasega, kelle täpsem sõjaline ekspertiis sõltub JEF-i vajadustest. JEF-i võimalike tegevuste käivitamisel on kaitseväge valmis panustama EOD meeskonna, meedikute, strateegilise kommunikatsiooni spetsialistide, õhutulejuhtide ja tuukrimeeskonnaga.

JEF-is osalemise otsustamine

Riigikaitseeaduse (edaspidi *RiKS*) § 34 lõike 3 kohaselt otsustab Riigikogu Kaitseväge kasutamise muul rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsiooni või selle liikmesriigi ja Euroopa Liidu kiirreageerimisjõudude koosseisus enne Kaitseväge üksuse asumist kiirreageerimisvalmidusse. Lisaks määrab selle sätte järgi Riigikogu rahvusvahelise organisatsiooni või liikmesriigi, mille kiirreageerimisjõudude koosseisus Kaitseväge üksus tegutseb ning tegevvälaste piirarvu, kes võivad konkreetsel rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil osaleda.

JEF-i kasutamise konkreetsel operatsioonil otsustab Ühendkuningriik, konsulteerides teiste JEF-i liikmesriikidega. Iga liikmesriik otsustab oma osaluse või mitteosaluse suveräänselt. Kui Eesti kaitseminister otsustab Eesti osalemise konkreetsel JEF-i operatsioonil, annab ta Riigikogu otsuse alusel ja vastavalt RiKS-i § 34 lõikele 6 kooskõlastatult välisministriga Kaitseväge üksusele korralduse alustada osalemist rahvusvahelises sõjalises operatsioonis. Korraldus tehakse viivitamata teatavaks Vabariigi Presidendile, Riigikogu juhatusele ja Riigikogu riigikaitsekomisjoni esimehele.

Panustamisega seotud kulu

Valmidusperioodiga seotud kulu kaetakse Kaitseministeeriumi valitsemisala eelarvest. Kaitseväelaste lähetamise täpne kulu JEF-i koosseisus sõjalisele operatsioonile panustamisel sõltub operatsiooni tüübist, piirkonnast ja kestusest.

Võimaliku lisakulu katteallika küsimuse lahendab Vabariigi Valitsus. Selleks on riigieelarve seaduses antud Vabariigi Valitsusele õigus teha muudatusi rahvusvahelisel sõjalisel operatsioonil osalemiseks Kaitseministeeriumi valitsemisala vahendite liigenduses riigieelarve muutmisel või lisaeelarvega.

Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks Välisministeeriumile, Justiitsministeeriumile ja Rahandusministeeriumile ning arvamuse avaldamiseks Kaitseväele.